

Kids First

Towards a pedagogical sport climate

Op weg naar een positieve sportcultuur, een pedagogisch sportklimaat

Een positieve sportcultuur is de vierde ambitie in het Nationaal Sportakkoord (VWS, VSG, VNG, & NOC*NSF, 2018). “De ambitie is dat overal met plezier, veilig, eerlijk en zorgeloos gesport kan worden. Dit vraagt aandacht van iedereen en om ondersteuning van bestuurders, sportclubs, trainers, ouders en verzorgers ook om misstanden te voorkomen en de ondergrens te bewaken” (ibid, pag. 8).

TEKST NICOLETTE SCHIPPER-VAN VELDHOVEN, JOHAN STEENBERGEN EN ARNOLD BRONKHORST

Plezier in sport als dragend fundament voor een leven lang sporten! Uit tal van onderzoek blijkt dat plezier een voorspellende waarde heeft voor een blijvende sport- en beweegdeelname (e.g. Fraser-Thomas, Côte, & Deakin, 2005). Sportparticipatie kan bijdragen aan tal van positieve waarden als gezondheid, integratie en de ontwikkeling van de jeugd (Bailey, Hillman, Arent, & Petitpas, 2013). Uitdrukkelijk ‘kan’, want sport draagt nooit, per definitie, bij aan deze positieve waarden (Schipper-van Veldhoven, 2016a). Sport heeft ook een ander gezicht, wat recent weer pijnlijk duidelijk werd in de #MeToo discussie in de sportcontext (Commissie de Vries, 2017). Onderzoek naar de prevalentie van grensoverschrijdend gedrag in de sport laat grote risico’s in die sportcontext zien. Cijfers variëren van 2% tot 50% (e.g. Vertommen et al., 2016). Extra aandacht voor een positief en veilig klimaat in de sportcontext is derhalve een must!

het actieplan ‘Naar een veiliger sportklimaat’ is het besef gegroeid “dat een proactieve en stimulerende aanpak de positieve sportcultuur het meest duurzaam versterkt. Met daarbij een focus op de sleutelfiguren die op lokaal niveau de cultuur bepalen. Ook is geleerd dat dit onderwerp continue aandacht behoeft” (Nationaal Sportakkoord, 2018, p28).

Voor een positieve sportcultuur in de jeugdsport is het creëren van een pedagogisch sportklimaat een van de belangrijkste onderdelen. In dit artikel gaan we kort in op het construct ‘pedagogisch sportklimaat’, leren van praktijkonderzoek Kids First (ZonMw onderzoeksprogramma 2018-2020)¹. Ook kijken we vooruit naar de route die voor ons ligt naar een positieve sportcultuur.

Aandacht voor positieve sportcultuur niet nieuw

Natuurlijk is de aandacht voor positieve sportcultuur niet nieuw (vgl. Steenbergen, Fleuren, & Hordijk, 2018; Schipper-van Veldhoven & Steenbergen, 2015). De afgelopen 25 jaar is onder verschillende paraplu’s aandacht geweest voor een veilig sportklimaat. Al in het begin van de jaren negentig van de vorige

¹ Zie <https://www.zonmw.nl/nl/onderzoek-resultaten/sport-en-bewegen/sportonderzoek-in-beeld/>.

Voor het praktijkonderzoek specifiek gericht op sport coaches “iCoachKids” (EU Erasmus Education 2016-2019) verwijzen wij naar <https://www.icoachkids.eu/> En ook in de uitgebreide versie van dit artikel op de KVLO-website vind je informatie over dit en ander onderzoek

Wij onderschrijven dan ook van harte dat er vanuit het Nationaal Sportakkoord de komende jaren (extra) aandacht is voor een positieve clubcultuur. Vanuit ‘de lessons learned’ van

▲ *De scheidsrechter
zorgt voor Fair Play*

eeuw wordt in Nederland de campagne 'Fair Play scoort altijd' gelanceerd. Door middel van slogans en manifesten wordt getracht de jeugd in het juiste 'fair play-gareel' te houden, en wanneer nodig, te krijgen. Fair play krijgt hierbij vooral een pedagogische kleuring door het formuleren van morele richtlijnen en idealen die door trainers en coaches op de sportende jeugd zijn over te dragen. Zo aan het einde van de jaren negentig wordt de term 'tolerantie' nog toegevoegd, waardoor duidelijk wordt dat de kracht van sport ook kan zitten in het tegengaan van discriminatie. De laatste tien jaar, met programma's als 'Samen voor Sportiviteit & Respect' (2009-2011) en Veilig Sportklimaat (2011-2018) wordt steeds meer benadrukt dat de aandacht voor deze thematiek effectief is op voorwaarde dat een vereniging dit zelf wil. Vanuit de idee 'de vereniging, dat ben jij!', wordt de sportvereniging gezien als een sociaal systeem bestaande uit verschillende actoren als bestuursleden, ouders, coaches/trainers en scheidsrechters die gezamenlijk kunnen bijdragen aan een positieve clubcultuur. Ook komt steeds meer de focus te liggen op een pedagogisch sportklimaat, soms ook genoemd 'ontwikkelingsgericht sportklimaat'. Niet in de zin van het opstellen van moralistische richtlijnen, maar juist in het centraal stellen van het kind stilstaan bij 'wat kunnen wij als actoren binnen de vereniging doen om bij te dragen aan een voor het kind adequaat pedagogisch

sportklimaat?'. Een uitgangspunt dat ook als een van de belangrijkste geldt binnen het onderzoeksproject 'Kids First'.

Focus op pedagogisch sportklimaat

Wij zien het pedagogische aspect als drager van het realiseren van een positieve en veilige jeugdsportcultuur. Pedagogiek kan letterlijk worden vertaald als *kinderleiding*, oftewel opvoeden. Wetenschappelijk gezien is er geen eenduidige definitie voor de term pedagogisch sportklimaat (zie Schipper-van Veldhoven, 2016b). Voor het duiden van een pedagogisch sportklimaat onderscheiden we derhalve vier relevante pedagogische steunpilaren (uit Schipper-van Veldhoven, 2018, p.28-31):

- *Ontwikkelingsgericht klimaat*: sporten draagt bij aan de persoonlijke en sociale ontwikkeling van jeugdigen en is gericht op autonomie en zelfsturing. 'Kind op de eerste plaats, sport op de tweede plaats'. Oefenstof wordt aangeboden in een passende structuur, passend bij de leeftijd van de jeugdige vanuit een holistisch perspectief.
- *Zorgzaam klimaat*: sporten gebeurt in een zorgzame context, waarin communicatie en interactie centraal staan (morele sfeer). De pedagogische relatie tussen coach en sporter is hierbij essentieel. Als opvoeder draag je altijd waarden en normen over, bewust of onbewust. De coach heeft het beste met zijn pupil voor, is zich bewust van zijn eigen trainingsstijl.

- *Motiverend klimaat*: sporten wordt gestimuleerd vanuit plezier in sport als belangrijkste dragende factor om aan sport te (blijven) doen. Motivatie om te sporten wordt vooral gestimuleerd als succeservaringen kunnen worden toegeschreven aan de eigen capaciteit, net als sociale steun, vanuit doelen die dicht bij het individu liggen (autonome motivatie).
- *Sociaal veilig klimaat*: sporten vanuit een veilige omgeving en het voorkomen van grensoverschrijdend gedrag zoals (seksuele) intimidatie, pesten en fysiek geweld. Het gevoel van veiligheid is wellicht de belangrijkste voorwaarde om te kunnen leren en ontwikkelen.
- Om dit te realiseren, staat de sport voor een belangrijke opdracht: zorg ervoor dat sport voor kinderen en jonge mensen wordt gegeven vanuit een pedagogisch perspectief, dat sport leuk en plezierig is. Voor het creëren van een pedagogisch sportklimaat zijn binnen en buiten de sportvereniging vele stakeholders betrokken. Van hen verwachten we dat ze hier verantwoordelijkheid voor nemen en gaan handelen in het belang van kinderen. Alle stakeholders hebben hun eigen aandeel, rol en/of verantwoordelijkheid als het gaat om jeugdsport.

▼
De docent
zorgt voor een
positieve sfeer

Beïnvloeden van een positieve sportcultuur

Vanuit de inzet van combinatiefunctionarissen, buurtsportwerkers en gerichte campagnes als

de 'open club' worden sportclubs gestimuleerd om voldoende organisatiekracht op te bouwen en bij te dragen aan maatschappelijke doelen. Dit vraagt van sportclubs dat zij nadenken over de cultuur van hun club en het liefst hoe de beïnvloeding hiervan er uit kan zien. Cultuur binnen een sportvereniging is vaak diepgeworteld en betreft de manier waarop de actoren binnen de club 'de dingen doen' en hoe ze met elkaar omgaan. Cultuur is duurzaam, vaak niet direct van de buitenkant zichtbaar en niet gemakkelijk te beïnvloeden. Dat de actoren binnen een sportvereniging niet altijd een-twee-drie weten hoe deze clubcultuur is te beïnvloeden, is dus niet vreemd. Met wat steun van professionals – bijvoorbeeld verenigingsondersteuners of verenigingsadviseurs – moet het mogelijk zijn om de cultuur te 'sturen' richting een pedagogische clubcultuur. Daarbij moet goed worden ingeschat waar een vereniging nu staat en wat ze (aan)kan, haar zogenoemde veranderkracht. Eenvoudig gesteld komt het erop neer dat wanneer een duidelijke verandering visie ontbreekt er geen richting is voor de verandering en wanneer er niet voldoende rekening wordt gehouden met de verandercapaciteit dan zal de uitvoering niet van de grond komen (vgl. Steenbergen, Bronkhorst, & Van der Kerk, 2018). Cultuurverandering heeft pas effect wanneer er een groep is die de energie en visie heeft om deze in banen te

Foto: Marnix Academie

leiden en tegelijkertijd in staat is om de leden tijdig te betrekken. Immers, niemand wil zich laten veranderen, maar vaak wel vanuit een betrokkenheid bijdragen aan een verandering. Een veranderfilosofie, waarbij wordt gezocht naar goede voorbeelden binnen de club die als vliegwiel kunnen dienen voor een gewenste, toekomstige clubcultuur zal eerder energie genereren dan wanneer slechts de blik is gericht op 'wat niet goed gaat of wat er nog niet is'. Stel een trainer van een bepaald team houdt rekening met bepaalde pedagogische principes als 'iedereen heeft recht op spelen', 'differentiëren komt later wel' en met oprechte aandacht voor het kind, kan als voorbeeld dienen voor andere teams, waar het wellicht iets minder (pedagogisch) gaat.

Onderzoek naar pedagogisch sportklimaat

Hoe een pedagogisch klimaat er op de sportclub uitziet en hoe een sportclub dit moet realiseren, dat weten we nog niet precies. In het onlangs gestarte onderzoeksprogramma 'Kids First, towards a pedagogical sport climate' onderzoeken we dit samen met de sportclubs. In dit tweejarige ZonMw/NWO-onderzoeksproject trachten we door middel van een actiegericht onderzoeksplan met vier voetbal- en vier hockeyverenigingen uit Zwolle, Arnhem, Utrecht en Rotterdam meer inzicht te krijgen in de ontwikkeling van een pedagogisch sportklimaat. In dit project wordt samengewerkt met de betrokken bonden (KNHB en KNVB), gemeentelijke sportbedrijven/-service en de sleutelfiguren binnen de clubs (oa. trainers, commissieleden, bestuurders). De sportclub zal in dit proces actief invulling geven van haar rol in het derde opvoedingsmilieu (naast thuis en school). De sportclub wordt zich ervan bewust dat jeugdsport vraagt om goede trainers en coaches die snappen dat training geven aan kinderen iets anders is dan aan volwassenen. De bestuurders en ouders krijgen oog voor speciaal beleid voor de jeugdsport passend bij de ontwikkeling van kinderen. Vandaar de titel 'Kids First'. Na twee jaar dient het project Kids First te leiden naar een hulpkader [aanknopingspunten] voor andere sportclubs, om een pedagogisch sportklimaat op clubniveau te realiseren.

Samen op weg naar een pedagogisch sportklimaat!

In de sportpraktijk is het aandacht vragen voor een positieve sportcultuur, een pedagogisch sportklimaat makkelijker gezegd dan gedaan. De praktijk van sport is soms weerbarstig. Verenigingsbestuurders hoor je nog steeds zeggen 'ze komen hier om te sporten, niet om opgevoed te worden'. Trainers en coaches

worden beloond als zij winnen. Bij ondersteuners - vaak met een opleiding lichamelijke opvoeding - lijken de termen pedagogiek en didactiek min of meer synoniem gebruikt te worden. De weg richting een positieve sportcultuur is niet een geplaveide weg, maar één die we gezamenlijk vorm moeten geven. Dat betekent dat een geïntegreerde aanpak het meest voor de hand ligt, waarbij verschillende betrokkenen een rol hebben:

- De sportvereniging en de actoren hierbinnen moeten zicht hebben met wat wordt bedoeld met een positieve sportcultuur, met een pedagogisch sportklimaat en hoe eraan is bij te dragen om deze te realiseren.
- De ondersteuning moet erop gericht zijn om 'de' cultuur te verduurzamen. Dat betekent dat een verenigingsondersteuner goed moet kunnen inschatten waar de 'goede voorbeelden' van verandering zijn te vinden en hoe deze als vliegwiel kan dienen.
- Uiteindelijk moet de club zelf de urgentie voelen en ook de 'handvatten' hebben om te werken aan een positieve clubcultuur en een pedagogisch sportklimaat.

Hiervoor is in de sport meer pedagogische kennis nodig. Volgens ons moet pedagogische kennis dan ook expliciet toegevoegd worden aan modules en (kader)opleidingen voor trainers/coaches en bestuurders. Tevens doen we een oproep aan de opleidingen Sportkunde om pedagogiek toe te voegen aan het curriculum. Onze oproep aan de opleidingen voor Academie voor Lichamelijke Opvoeding is om de (impliciete) pedagogische kennis voor studenten te expliciteren, zodat zij beter in staat zijn deze kennis over te brengen. Zo verwachten wij dat de verenigingsondersteuners van morgen sportverenigingen kunnen helpen stappen te maken richting een pedagogisch sportklimaat. In de huidige modules voor trainers/coaches en bestuurders en in de hbo-opleidingen waar ook de toekomstige verenigingsondersteuner wordt opgeleid zien wij vaak dat pedagogische kennis vrijwel ontbreekt of te weinig is geëxpliciteerd. Gelukkig daagt het ministerie van VWS in het Nationaal Sportakkoord dan ook 'bestaande sportopleidingen uit om een expliciete doorlopende leerlijn in te stellen voor de pedagogische vaardigheden van toekomstige trainers, instructeurs, gymleraren en coaches' (2018, p. 30). Vanuit het lectoraat Sportpedagogiek en het hierboven genoemd onderzoeksproject kunnen wij actief bijdragen aan de gestelde doelen daar waar stakeholders 'willen leren en verbeteren'.

In de uitgebreide versie van dit artikel op de website vind je twee voorbeelden van praktijkonderzoeken kennisontwikkeling in de jeugdsport.

Referenties

Bailey, R., Hillman, C.H., Arent, S., & Petitpas, A. (2013). Physical activity: An underestimated investment in human capital? *Journal of physical activity and health*, 10(3), 289-308.

Commissie de Vries (2017, zd). *Onderzoekscommissie seksuele intimidatie en misbruik in de sport*. Geraadpleegd op 18 januari 2019, van <https://www.nocnsf.nl/grensoverschrijdendgedrag/onderzoekscommissie-seksuele-intimidatie-en-misbruik-in-de-sport>

Fix, M., Schipper-van Veldhoven, N., Larabercial, S., North, J., Rankin-Wright, A.J., et al. (2017). Coaching Children Literature Review – I Coach Kids. <http://www.icoachkids.eu/icoachkids-literature-review.html>

Fraser-Thomas, J.L., Côté, J., & Deakin, J. (2005). Youth sport programs: An avenue to foster positive youth development. *Physical education and sport pedagogy*, 10(1), 19-40.

Schipper-van Veldhoven, N. (2016a). Sport en lichamelijke opvoeding in pedagogisch perspectief, een gouden kans (Lectorale rede). *Zwolle: Windesheimreeks kennis en onderzoek nr. 60*

Schipper-van Veldhoven, N., (2016b). Sport en lichamelijke opvoeding in pedagogisch perspectief. *Lichamelijke opvoeding*, 5, 104, 4-6

Schipper-van Veldhoven, N. (2018). Een pedagogisch- en veilig sportklimaat. In A. Bronkhorst, J. van der Kerk, & N. Schipper-van Veldhoven, (Eds.). *Een pedagogisch sportklimaat: Het realiseren van een positieve clubcultuur* (pp. 21-39). Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Schipper-van Veldhoven, N. & Steenbergen, J. (2015). Sport en (on)gewenst gedrag. In A. Tiessen-Raaphorst (ed.). *Rapportage Sport 2014*. Den Haag: Sociaal Cultureel Planbureau, pp.269-283.

Steenbergen, J., Fleuren, M. & Hordijk, A. (2018). Geschiedenis van sociale veiligheid in sport. In A. Bronkhorst, J. van der Kerk, & N. Schipper-van Veldhoven, (Eds.). *Een pedagogisch sportklimaat: Het realiseren van een positieve clubcultuur* (pp. 41-54). Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Steenbergen, J., Bronkhorst, A. & Van der Kerk, J. (2018). Cultuurverandering op de sportclub. In: Bronkhorst, A. Van der Kerk, J., & Schipper-van Veldhoven, N. (Eds.). *Een pedagogisch sportklimaat: Het realiseren van een positieve clubcultuur* (pp. 137-158). Bussum: Uitgeverij Coutinho.

Vertommen, T., Schipper-van Veldhoven, N., Wouters, K., Kampen, J. K., Brackenridge, C. H., Rhind, D. J. A., Neels, K., Van den Eede, F. (2016). Interpersonal violence against children in sport in the Netherlands and Belgium. *Child Abuse & Neglect*, 51, 223-236

VWS, VSG, VNG, & NOC*NSF (2018). *Nationaal Sportakkoord 2018-2022. Sport verenigt Nederland*. Den Haag: ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Contact

n.schippervanveldhoven@windesheim.nl

Kernwoorden

sportcultuur, sportklimaat, onderzoek